

Oponentský posudek disertační práce

Mgr. Přemysla Krejčíka

Budovat ráj, bourat peklo

Obraz totalitarismu v literatuře science fiction (utopii, dystopii, dieselpunku) v zemích východního bloku

Mgr. Přemysl Krejčík si za téma svého disertačního projektu zvolil zkoumání utopické literatury jakožto projevu kolektivní paměti se zaměřením na totalitní praktiky. Soustředí se na utopii, dystopii a dieselpunk české, ruské a polské produkce. Hned na začátku je třeba ocenit ambicióznost a šíři tématu, kladně hodnotím možnost mezinárodní komparace i výběr a množství využitých zdrojů, což se týká i práce s aktuální a relevantní sekundární literaturou. Pasáže obsahující hlubší analýzy primární literatury (např. 3.6.3.2 a další) pokládám za velice zdařilé a přínosné. Mnohé projevy tzv. žánrové fantastiky (k níž hodně z analyzovaných textů patří) ještě pořád zůstávají spíše na okraji zájmu české literární vědy, práce rozvíjející předchozí autorův výzkum věnovaný dystopiím mě tedy i osobně těší. Nemohu si ale nevšimnout některých problematických a matoucích aspektů předloženého textu, které podle mého názoru způsobují jistou nevyváženost celku práce.

První pochybnost se týká poněkud příliš ležérního zacházení s žánry (s výjimkou pečlivě charakterizovaného dieselpunku). Hned v kapitole 1.1 (a ostatně i v názvu práce) autor neproblematicky zařazuje utopii a antiutopii pod science fiction – předpokládám sice, že mu jde o utopii v období analyzovaném v disertační práci, přesto by bylo vhodné důsledně odlišovat, kdy odkazuje k žánru utopie obecně a kdy pouze k určitému období. Dystopie je na jednu stranu zařazena pod science fiction, na stranu druhou kap. 4.1 má titulěk „Je dystopie science fiction?“, při argumentaci ohledně šíře science fiction bych také považovala za užitečné zmínit science fiction megatext. Úvodní pasáže věnované třem zvoleným žánrům (kap. 1.3) jsou stručné a je v nich nemálo tvrzení, která by si zasloužila nějak podložit, ideálně odkazem na relevantní zdroje. Kapitola 3.1 pak obsahuje podrobnější přehled o vzniku a vývoji utopie – ocenila bych odkazy mezi kapitolami (zde např. odkaz v 1.3.2 na 3.1.), které by čtenáři naznačily, že se nakousnuté téma bude dále rozvíjet.

Struktura práce

Vskutku kratičkový úvod obsahuje poznámky pod čarou přesahující rozsah úvodu. Zejména první poznámku pod čarou, týkající se zdůvodnění volby vybrané literatury, pokládám za důležitou a preferovala bych její zahrnutí do hlavního textu úvodu.

Poněkud postrádám i systematičtější seznámení se strukturou práce v úvodních kapitolách. Kapitola 1.1 se sice ke struktuře rámcově vyjadřuje, chybí ale konkretizace, například zmínka o kategoriích identity postav v dystopických textech, které autor zavádí v kap. 4.7., o motivech, jež budou zkoumány v utopiích, popřípadě o vymezení kritérií pro zařazení díla do dieselpunku. Všechny tyto linie zkoumání pokládám za podnětné a už proto, že autor pro každý žánr volí odlišný postup (což vůbec nezpochybňuji), neškodilo by v úvodu předznamenat, jakým způsobem bude ke svému tématu a primární literatuře přistupovat.

Podobně váhám nad kritérii pro výběr jednotlivých textů, ne že bych jej pokládala za neadekvátní, nevím ale, na základě jakého klíče autor texty k hlubším analýzám volil. V práci

se opět občas nějaké zdůvodnění nalézá (např. kap. 3.6.4.2: u *Je těžké být bohem* autor upozorňuje, že dílo vnímá jako hraniční mezi komunistickou utopií a k režimu kritickou dystopií), vítala bych ale systematické a přehledné uvedení kritérií pro výběr děl obecně.

Celkově vnímám jistou nevyváženost jednotlivých částí práce – jakkoli rozumím nutnosti definovat prozatím spíše opomíjený dieselpunk, analýzy primární literatury, které tvoří nosný základ u utopie a dystopie, v tomto případě citelně chybí. Kapitola věnovaná dieselpunku (kterou jinak pokládám za velmi zdařilou) působí spíše, jako by byla do práce později přidána jako celek.

Terminologie

Zcela respektuji autorovo přesvědčení o nepotřebnosti dalšího dělení pojmu dystopie. Pro uvažování o členění utopické literatury obecně čistě pro inspiraci doporučuji prohlédnout si terminologii užívanou v projektu PennState University Libraries: Utopian Literature in English (<https://openpublishing.psu.edu/utopia/content/definitions>). Zdá se mi, že pojmy „critical utopia“ a „critical dystopia“ by pro autorovu charakterizaci některých vybraných textů mohly být užitečné.

Autor používá přídavná jména „utopický“ a „utopistický“, na základě jejich použití v textu si ale nejsem jistá, jaký mezi nimi má být rozdíl.

Poznámky ke stylu:

Co se jazyka a stylu týče, bohužel si nemohu odpustit poznámku týkající překlepů a gramatických chyb vyskytujících se příliš často (a to i v anotaci) na to, aby bylo možné přejít je mlčením. Početné jsou také opomenuté čárky v souvětích mezi větou hlavní a vedlejší. Doporučuji důkladnou jazykovou korekturu. Stylistickým neobratnostem se v takto dlouhém textu lze jen těžko vyvarovat, je ale škoda, když některé pasáže působí jako psané narychlo a místy znesnadňují pochopení textu, např. str. 40 („...praktiky represivních režimů (primárně komunismu a nacismu), avšak zásadně ovlivněné Lévinasovou teorií totality...“ – praktiky represivních režimů ovlivnil Lévinas?) nebo poslední věta závěru (str. 209: „Zatímco vesmírné utopie lze chápat jako podporu (či důsledek) komunistické propagandy, díla ustavující estetiku pozdějšího dieselpunku, neboť ta byla silně ovlivněna válečnou propagandou USA a také byla jejich nástrojem“).

Jako oponentka upozorňuji především na problematické aspekty textu, tyto námitky by ale neměly zatlačit do pozadí nepopiratelné kvality práce. Výše uvedené výhrady by proto měly být chápány jako úsilí o poskytnutí konstruktivní zpětné vazby k inspirativnímu projektu. Práce naplňuje požadavky kladené na disertaci a jednoznačně ji doporučuji k obhajobě.

Možné otázky k diskuzi:

V kapitole 4.1 píšete o „skutečně první vlně vystřízlivění z utopických vizí komunismu“, která měla přijít v 60. letech 20. století. Co to znamená „skutečná první vlna“ a proč k ní nepatří klasické dystopie Orwella či Zamjatina?

Jaká byla Vaše zásadní kritéria (krom příslušnosti k žánru v daném období a zemi) pro výběr textů primární literatury pro hlavní analýzy?

V závěru píšete, že provedené analýzy tří žánrů potvrzují Vaši výchozí tezi o science fiction jako nositeli kolektivní paměti a reflexi vývoje náhledu na totalitní režimy. Nastiňujete postup od dobového optimismu vesmírných utopií k demaskování totalitních praktik až k odstupu současné generace spisovatelů zaměřujících se na nacistickou totalitu a zábavnou funkci textu. Nakolik je Váš závěr zobecnitelný? Tedy, do jaké míry je dán zvolenými tituly? A byl by signifikantně jiný, kdybyste pro analýzu zvolil jiné příklady?

V Brně dne 24. 10. 2022

Mgr. Tereza Dědinová, Ph.D.